

Перший дар

Леся Храплива-Щур

Мати змішали варену пшеницю з медом. І досипали маку. Томир глядів зі свого кутка біля вогнища, що мати роблять. Томир глядів, і мала його сестра Яромира, і маленький собачка з одним чорним вушком, а другим білим. Тільки ні Яромира, ні собачка не знали, що цю страву, яку мати готують, звуть коливом¹). А Томир вже знав, бо він же вже вдесьте топтав ряст цієї весни²).

Так отже всі троє слідували пильно за тим, що мати робили. А мати подули тричі на глечик³) з коливом, зав'язали його в білу хустину та сказали Томирові:

— Повезеш, сину, коляду⁴) бабі!

Томир аж підскочив на радощах — трохи не вдарився головою об стелю низької хати-землянки. Він поїде! Він навіть і не думав про таке щастя! А ось як мати сказали, аж тепер почув, як скучно тут у землянці, при вогнищі, що так гризе очі димом! Він переказав Яромирі вже всі казки, які знав, а далі нічого було робити. Батько не дають стругати важким залізним ножом, що лежить на полиці, високо. І не диво, що батько його так ховають, бо виміняли його у грецьких купців⁵) за три борті⁶) доброго меду. То й не диво, що Томир ножа не рушить, хоч батько цього не бачать, бо саме вирушили з дядьками на лови на ведмедя у ліс. А ось тепер Томир поїде — далеко, аж до баби, і ще на коні — бо як же інакше так далеко їхати?

Тому, як тільки Томир почув, що мати казали, скочив з місця, надягнув теплий лисячий кошушок та шапку на вуха і вже простягав руку по вузлик з коливом. Та мати ще не давали, а все щось нашіптували та робили якісь знаки руками.

— Мамо... — відважився промовити Томир, переступаючи з ноги на ногу.

— Цсс... — махнули нетерпеливо рукою мати. І Томир станув тихо, мов закамений. Навіть Яромира перестала пхінкати, щоб взав її з собою. Бо куди Яромирі до Томира! Він вміє і на коні їздити, і пастки на звіря настав ляти. А Яромира маленька, вона зараз замерзла б на тому морозі, що там, надворі!

Та коли мати подали йому глечик з коливом, Томир таки не втерпів: !

— Мамо, а що ви таке робили?

— Хіба ти не бачив? А допитуватися — не годиться.

Так слід над коливом робити⁷). Бо з ним ввійдуть усі наші діди й прадіди у бабину хату.

— А навіщо?

— Щоб хоч раз у рік поглянути, як їм живеться. І саме тепер, коли трисвітлий Дажбог⁸) набирає нової сили, коли наближається панування Лади-весни прекрасної.

— Я хочу весни! — захлипала нараз Яромира. Та так грімко, що аж собачка підскочив зі страху і присів на задніх лапках. Та Томирові ніколи було потішати Яромиру, що весна певно прийде. Бо так пильно слухав, що мати приговорювали:

— Щоб ти це коливо щасливо завіз, щоб тебе ні вовки, ні інше лиха дорогою не

стрінуло...

Томирові стало якось неясно на серці, коли мати згадали вовків. Хоч він не з тих, що лякаються.

— Мамо, а чи правда це, що цієї ночі і вовки і всяка інша тварина будуть говорити так, як люди? — спитав, щоб легше стало виходити з хати.

— Коли старі люди кажуть, то воно правда! — відповіли повагом мати. — І ще кажуть, що в цю ніч ніяка тварина одна одній лиха не заподіє. Та ти краще не жди, щоб такі чуда бачити. їдь швиденько, поклонися бабі, як звичай велить, та повертайся чимдуж. Незабаром батько з ловів повернувся, щоб ти з нами засів до вечері!

***

Їде Томир лісом. Сніг тріщить під кінськими копитами та виблискує на сонці. Бо сонце світить щедро крізь безлисті дерева. Дорога до баби недалеко. І Томир знає, як пізнати її. Де мох росте на стовбурах дерев, то не туди їхати, а навпаки. І ще треба глядіти на сонце на небі, куди воно прямує, і теж не туди їхати, а йому назустріч. Бо сонце вже клониться до заходу, а йому на схід треба, до баби.

Коли це нараз щось заворушилося між кущами ліщини, над замерзлим потічком. Лис може? Або заєць? Чого тоді Томирів кінь стриже так неспокійно вухами, немов яку небезпеку чує? Томир глянув через рам'я... Вовк!

Справжній вовк! Вистромив голову з-поміж кущів та глядить на Томира блискучими очима. А в лісі так тихо, тихесенько, і нікого кругом, щоб порятувати хлопця. Вовк вибирається поволеньки з-поміж кущів та підходить крок за кроком, все ближче...

А тут кінь як не рушить, як не дремене лісом! Чує Томир тільки, як гілля дерева б'є його з розгону по обличчі, а кінь женеться та женеться навпростець!

Прогналися крізь якусь галявину, простукотіли копитами через зледенілу річку. Вже не видно ні димів зі землянок, вже й ліс покінчився, і перед Томиром безмежна біла рівнина, тільки подекуди мріють на ній якісь горбки, неначе могили.

Зважився Томир відвернути голову, поглянути, чи вовк ще далі доганяє. А там, о горе! — не один вовк, а ціла тічня їх скаче за конем. Чує Томир, як кінь під ним слабне, як щораз поволіше біжить... А вовки все ближче та ближче. Вже майже чує за собою їх гарячий віддих. А сонце вже ось-ось впаде за обрій. Кругом сонця клубляться такі зловіщі, червонаві хмари, і сніг від них рожевіє...

Коли ж зовсім вже посутеніло, Томирів кінь повернувся нараз круто головою до вовків та промовив людською мовою:

— Чого ви панове, вовки-сіроманці мене та малого хлопця степами гоните? Хіба не бачите, що ніч під коляду настала, то вам нас і так не торкатися!

Вовки теж задержалися, мов їм хто дорогу перегородив. А найстарший вовк, такий старий, що йому аж шерсть на боках вилянула, промовив:

— Добре ми це знаємо, коню вороненький! Та не на лихо і не на поживу собі вивели ми вас з лісів у степи широкі. То післали нас сьогодні трисвітлий Дажбог і Лада прекрасна і Велес, божок всякої скотини. Казала нам завести вас у далеку-далеку

землю. Там сьогодні таке велике чудо станеться, що його ще ніколи не було та вже й ніколи опісля не буде. Тож не гайте часу, а біжіть враз з нами!

Стрепенувся кінь, неначе нових сил набрався, та погнався ще швидше, як досі. А вовки побіч нього, виляючи хвостами, як приручені собаки, що то з ними їздив Томирів батько на лови.

Тепер вже нічого було боятися і Томир міг роздумувати :

— І баба даром колива дожидатимуть, і на вечерю спізнюся... Та що робити: коли сам Дажбог та Лада посилають мене, то може й мати не погніваються... А таки цікаво, яке то чудо сталося!

Тим часом вже зовсім стемніло, а перед ними запалала на небі ясна зірка. Та така ясна, що від неї неначе весь світ прояснів. І Томир побачив виразно, що сніг кругом не такий вже глибокий. Та й чув, що коневі легше по ньому бігти. А далі помітив, що снігу вже й зовсім нема. А кругом буйна, зелена трава та незнані, пахучі квіти.

Що далі, то стали минати виноградники на узгір'ях, пальмові гаї. А зірка стояла перед ними завжди на одному місці, і здавалося, що ось-ось вже доженуть її. Проїхали вулицями білого містечка з плоскими дахами на домах. Та в містечку видно всі спали і ніхто їх не помітив.

А тоді звернули вбік зі шляху, поміж скелисті гори. І там побачили вхід до печери. А ясна зірка, здавалося, зависла над самим її входом. Та не знати було, чи ясніша була зірка вгорі, чи те світло, що било з печери.

Пристанули. Томир зіскочив з коня та прив'язав його до оливного дерева. Вовки поклалися кругом, складаючи свої голови на витягнені передні лапи.

Ввійшов Томир туди, звідки било так багато світла. І тоді побачив, що він не сам. Він стояв у юрбі людей, великих і дітей, бідних і багатих. А світло, що його видно було здалека, било від лиця білої Матері, що держала в руках кучеряве Дитятко. Лагідний Чоловік похилився над ними,

А прихожі складали дари до стіп Матері: пастухи у шкірах звірів, перевішених через рамена, давали козятка та ягнятка. Жінки клали хто кухлик молока, хто міток пряди, кланяючись побожно. А якісь князі у блискучих коронах складали такі дивні дари, що Томир їх ніколи й не бачив і не знав, що це таке.

— А що я дам? — заклопотався він нараз. — Ці Мати з Дитятком такі прекрасні, що я готов їм віддати все... Все що маю. Тільки ж я не знав і не приніс нічого...

Та враз згадав той глечик колива, що його все ще тулив до свого кожушка, хоч і не завважував цього.

— Якби баба побачили це Дитятко, певно не жаліли б, що я Йому це коливо на щастя та на долю віддам! Нехай і в його хатку прийдуть всі наші предки! — подумав.

Підступив жваво до Матері, впав на коліна та став бажати так, як не раз чув, бажать по звичаю з колядою:

— Казали Тебе вітати мої батько, мати та весь рід, — почав тремким голосом, — та передали коливо, з доброї пшениці, що її власними руками зростили, та з меду, що працююта бджілка за все літо назбирала, та з ярого маку, що по полях червоніє.

Прийми ж це коливо та споживай його на щастя, на здоров'я, на весь рік та на весь довгий вік!

Взяла Мати мальований глечик в руки та промовила:

— Вдяка тобі велика, молодче Томире з-над Бористена⁹⁾, що приніс ти мені та Дитятку Божому дар землі твоєї та роду твого! За те зробить вас Мій Син своїми лицарями, поставить вас на грані поміж Сходом та Заходом, поміж Добром та Злом. І дасть Вам силу в ім'я Правди проти Неправди змагатися і перемогти!

І ще раз поклонився низько Томир Матері й Дитяткові. Бо це ж був перший поклін української землі Новонародженій Правді!

1) Коливо — так називали наші предки страву, що її сьогодні звемо кутею та споживаємо на Святий Вечір перед Різдом.

2) Топтати ряст — значить прожити одну весну. Отже Томир закінчив десять років життя.

3) Глечик — горщик з випаленої глини.

4) Коляда — свято, яке наші предки-погани святкували приблизно в час нашого Різдва.

5) Греки живуть на південь від України за Чорним морем. Грецькі купці часто подорожували в ті часи Україною. Тоді ще грошей не знали, отже торгували так, що вимінювали товар за товар.

6) Бортъ — тепер називається вулик. Це хатка для бджіл, куди вони приносять мед. Борті були звичайно вижолоблені з пня дерева.

7) Очевидно, це були якісь "чари", щоб наворожити добру долю. Але про них розказувати не годилось, щоб не втратили через те сили!

8) Дажбог — у ті часи, поки прийшла Христова віра на Україну, наші предки вірили в різних божків. Дажбог був божок сонця і врожаю. Лада — богиня весни, порядку й щастя.

9) Бористен — так тоді називали ріку Дніпро.